

Šlosar, Dušan

[Jazykovedné štúdie. Sv. II, Dialektológia]

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná.
1960, vol. 9, iss. A8, pp. 152-156

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101274>

Access Date: 07. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ze všech tří futurálních opisů nejdříve, jsou charakteristicky slovanské (vyvíjely se hlavně k vyjádření durativního futura). Jejich malé rozšíření v stsl. lze vysvětlit tím, že zde pro tento význam byly jiné prostředky (nedok. přezens, *бодъ* z part. prez.), zčásti podporované vlivem řečtiny.

V našem referátu jsme se mohli dotknout stručně jen nejdůležitějších výsledků Birnbaumovy studie; vedle toho v ní najdeme mnoho podrobných výkladů dalších, takže kniha je skutečným příspěvkem k historické syntaxi slovesa v slovanských jazycích, jak říká její podtitul. A je velice poučná i po stránce metodické, širokým a všestranným přístupem k problému. Omezený materiál dovolil autorovi, aby nám jej ve své knize představil v celé šíři.

Jaroslav Bauer

Jazykovědné štúdie, sv. II, Dialektológia. (Slovenská akadémia vied, Bratislava 1957.)

Druhý svazek Jazykovědných štúdií, které vydává Ústav slovenského jazyka SAV, je celý věnován dialektologii. Slovenským dialektologům se tak naskytla příležitost uveřejnit dílčí výsledky svého bádání a menší samostatné studie. Dostatečně velký rozsah sborníku dovolil otisknout i několik prací materiálových. Uveřejňování materiálů je pro dialektologickou práci, jež je svou povahou jistě „nejkolektivnějším“ odvětvím jazykovědy, zvláště důležité. Budou-li mít slovenští dialektologové takovou publikační možnost častěji či dokonce pravidelně, bude to mít jistě velký význam pro nový rozvoj slovenské dialektologie; o něm píše v úvodní programové stati J. Štolic. Po stručné historii dosavadního bádání vytýčuje program do budoucna. K hlavním bodům programu patří sestavení dialektologického atlasu slovenského jazyka, hlubší propracování nářečních popisů v monografiích, soustavný sběr slovního bohatství lidových nářečí a jeho zpracování v nářečních slovnících, fixace souvislých nářečních textů a konečně studium živé lidové výslovnosti. — Dosud nejjasnější a nejpropracovanější je perspektiva slovenského nářečního atlasu. Atlas má obsahovat cyklus hláskoslovný, tvaroslovný, syntaktický a lexikální. I když soudíme, že zařazení cyklu syntaktického je správné a účelné, přece jen se domníváme, že hlavní těžiště bádání v této oblasti by mělo být v syntaktických oddílech nářečních monografií. Atlas zde může plnit jen funkci pomocnou, ilustrační, protože může podávat syntaktické jevy jen ve výběru, v omezené míře je může podávat vývojově a jen v nevelké míře je může hodnotit a uvádět v soustavu. Naproti tomu považujeme za nedostatek, nepočítá-li se v atlase se zpracováním problematiky slovotvorné. Tvoření slov bylo v dosavadním jazykově zeměpisném bádání přehlíženo (např. v oblastních dotaznících pro předběžný výzkum nářeč v Čechách a na Moravě nebyla ani jediná slovotvorná otázka). Naše zkušenosti však ukazují, že prostorové zachycení jednotlivých slovotvorných přípon a předpon je nejen možné, ale že dává mnohdy i velmi zajímavé výsledky.

Stat' E. Paulinyho vysvětluje vznik nom. pl. typu *luďia, sinovia* ve středoslovenských a nitranských nářečích. Autor ukazuje, že vznik těchto tvarů, resp. přejetí koncovky *-ia* z nom. sg. *ja*-kmenů souvisí se středoslovenským rytmickým zákonem. Po zkrácení původních konovek vznikly nové tvary tlakem systému: proto, aby se zabránilo pádové homonymitě se stejně znějícími tvary jiného významu.

Studie Jozefa Štolce sleduje lidové názvy rostliny *Ribes grossularia* (česky spis.: angrešt) na celém území slovenského jazyka. Studie je založena na velmi bohatém materiálu. Vymezuje zeměpisné rozšíření názvů odvozených z různých základů (lat. *agrestis, polka, mčch-, kosm-* apod.) a podává i etymologie jednotlivých názvů, všimá si obdobných názvů ve slovanských i okolních neslovanských jazycích. — Soudíme však, že je sporné pokládat středoslovenský název *polka* za kalk, překlad latinského základu *agrestis*. Není pravděpodobné, že by západoslovenské názvy odvozené z *agrestis* (*egreš, jagreš, hagraš* atd.) — dokonce přejaté pravděpodobně maďarským prostřednictvím — byly natolik průhledné, že by jejich latinský základ byl zřejmý. Ani autorovi samému není jasný motiv, proč by se tento umělý překlad mohl rozšířit na tak rozsáhlém středoslovenském území. Autora vede k této domněnce zřejmě pouze to, že se území s výskytem názvu *polka* nebo podob odvozených těsně přimyká k západoslovenskému území s odvozeninami latinského základu *agrestis*. Autor může mít pravdu, nesouhlasí-li s Machkovou etymologií názvu *polka* z *polččka*. Zdá se, že názvy *polka, puolka, potpolka* apod. skutečně souvisí se základem *pole*. Tyto názvy však nejspíše vznikly nezávisle na názvech západoslovenských.

Jinak máme k této podrobné a zajímavé studii jen drobné poznámky. Myslíme, že motivaci názvů od *mčch* autor zbytečně zkomplikoval poukazem na podobu plesnivých plodů a listů. Motívem pojmenování mohl být vzhled normálních plodů divoké rostliny — jsou zeleně chlupaté, jakoby porostlé mechem. Stejně i motív ojedinělého názvu *gestiňe*, převzatého z maďarského názvu pro kaštan, je v zevní podobě plodů, jež připomínají miniaturní ostatné kaštany. Soudíme dále, že moravské názvy *mčchonka, mčchourka* apod. jsou odvozeny od základu *mčch*, nikoli

мѣчѣ. Západoslovenská a zejména východomoravská podoba *egreše* (pl.) stěží bude mít přímý původ v maďarském adjektivu *egreslé*, jak tvrdí autor. Přípona *-lé* zde bude asi analogická podle názvu *rybitz* — *rybízte*. — V obecněji pojatém závěru si autor všimá motivovanosti či nemotivovanosti názvů v některých evropských jazycích.

Příspěvek V. Blánara *K zániku slov v luďovej reči* dochází na základě zkoumaného materiálu k obecným závěrům týkajícím se zániku nářečních slov, která pojmenovávají zaniklé předměty a skutečnosti. Zánik předmětu vede, obvykle dříve nebo později k zániku názvu, ne však zcela bezprostředně a přímočaře. Na vybraných typických příkladech ukazuje autor různé formy ústupu slova — významové posuny neužívaných slov, úplný zánik některého ze synonym, dožívání, nebo i další život zanikajícího pojmenování v přeneseném významu, v ustálených rčeních nebo i v nové odborné terminologii. Ačkoli autor dokládá každý z těchto případů jen jedním nebo dvěma příklady, jsou jeho závěry dobře promyšleny a mají vskutku obecnou platnost.

Ján Oravec srovnává ve svém příspěvku jazyk lidových písní s místním nářečím. Dochází k známému závěru, že jazyk lidových písní není totožný s nářeční mluvnickou normou. Lidové písně bývaly v dřívějších dobách spolu s obřadními řeči takřka jedinými kulturními slovesnými útvary venkovského lidu. Tato skutečnost se odrážela i v jejich vyšším stylu, odlišném od obvyklého sdělovacího nebo vyprávěcího stylu všední lidové mluvy. Výrazem této stylové nadřazenosti je mj. hláskoslovná a tvaroslovná, popří, i lexikální odlišnost od lidové mluvy. Autor však na základě bohatého materiálu mohl určit i jiné faktory způsobující tuto odlišnost. Odchytky mohou být dále vynuceny rýmem, migrací písní mezi různými nářečními oblastmi, vlivem spisovného jazyka. Zvláštní případ, o němž nás autor informuje, je konzervování archaismů, které už dnes v nářečí nežijí. — Tento případ je však podle našeho mínění dost okrajový a jistě velmi řídký. Doklady zařazené jako ilustrace k jednotlivým odstavcům stati je sice možno interpretovat mnohdy i jinak, vcelku však závěrům neodporují.

Štefan Tóbiš se článkem *Členenie a charakteristika gemerských nářečí* ujal obtížného úkolu popsat velmi bohatě diferencovanou nářeční oblast. Gemerská nářečí tvoří do jisté míry přechod mezi nářečími středoslovenskými a východoslovenskými. Jsou bohatě rozčleněna jednotlivými přechodovými stupni i vlastními inovacemi. Autor si znesnadnil práci tím, že tzv. gemerská nářečí vlastně rozdělil dále na osm úseků nikoli podle jazykových kritérií, nýbrž podle hlediska zeměpisného. Tyto úseky pak stručně charakterizuje hláskoslovně a tvaroslovně, všimá si jejich společných a rozdílných rysů. Tento postup práce zbytečně komplikuje a činí ji málo přehlednou. Celá stať je pak vlastně jen rozepsaným jazykově zeměpisným komentářem k mapám. I když je jasné, že zeměpisné předěly zde měly pro ustálení některých izoglos velký význam, přece jen je nelze brát za hlavní kritérium pro členění nářečí. Správnější by bylo zvolit za základ rozdělení, k němuž autor dospívá v závěru stati. Zde dělí vlastní gemerská nářečí podle stavu původních středoslovenských dvojhásek na tři části: jihozápadní a východní s *je, yo*, střední s *ja, ua*. Podobně by bylo výhodné i u ostatních jevů určit vždy centrum šíření jevu a jeho oblast. Jevy nepodstatné, podružné, by tak bylo možno ve výčtu znaků také úměrně potlačit. Tyto poznámky však nijak nechtějí snížit význam práce, která v závěru podala nové rozčlenění gemerských nářečí, mnohem přesnější než práce dřívější, které byly založeny na nepoměrně chudším materiálu.

Eugen Jóna v článku nazvaném *Zjavy vetnej fonetiky v ípelskom nářečí* studuje fonetické poměry v absolutním začátku a konci slova a na švech slovu pronášených ve větěném celku. Vedle poměrů obvyklých i v jiných slovenských nářečích konstatuje i několik zvláštností vlastních jen užšímu okruhu dialektů: *m* v absolutním konci slova a před slovem začínajícím souhláskou se mění v *n*, *j* na začátku slova, končí-li předcházející slovo souhláskou, zaniká apod. Za sporný pokládáme autorův výklad *ch* jako protetické hlásky v příslovci *chiba*, vyskytující se vedle podoby *iba*. Príslovce *iba* se vyvinulo z původního *chyba* (viz Machek, Etymologický slovník jazyka českého a slovenského, str. 166). Tuto podobu je tedy třeba vykládat jako archaismus. (Slovo *chiba* by bylo v článku zcela ojedinělým příkladem na protetické *ch*!)

Rudolf Krajčovič ve svém článku zkoumá jižní úsek východní izoglosy západoslovenské asibilace. Autor opravuje starší hranici Vážného, která situaci zkruslovala potud, že byla vymezena jen podle jediného jevu. Autor studiem bohatšího materiálu dospěl k zjištění, že východní hranice asibilace je ve skutečnosti stupňovitá. Asibilace má jiný rozsah v základě slova, jiný v morfolo- gických koncovkách. Asibilace původního *le, ti* je na širší oblasti než u *de, di*. (Protože se s obdobnou situací setkáváme i v ostravském typu lašských nářečí, je možno soudit, že tento jev bude mít pravděpodobně fonetické příčiny.) Přehledně utříděný Krajčovičův článek je ještě doplněn mapami zachycujícími izoglosy různých případů asibilace.

Mapy, jimiž jsou doplňovány jazykově zeměpisné studie ve sborníku, jsou velmi podrobné; na druhé straně však mají i určité nedostatky. Bylo by třeba věnovat větší pozornost jejich grafické úpravě, zejména výraznějšímu odlišení a zlepšení čitelnosti jednotlivých izoglos (Tóbiš). Také rozvržení izoglos na jednotlivé mapy by mělo být ve shodě s výstavbou a rozvržením stati.

(např. u Kračoviče). Nedopatření v legendách (u Štolce, Tóbika) jsou zde sice snadno odhalitelná, přesto by však autoři měli dbát, aby k nim nedocházelo. Některé nedostatky ovšem padají na vrub technickému redaktorovi nakladatelství.

A. Habovštiak přispěl do sborníku dvěma studii o oravských nářečích. Studie o kvantitě vyjmenovává jednotlivé případy a kategorie (slovotvorné, morfologické aj.), kdy se kvantita nářeční liší od spisovné. Oddíl pojednávájíci o poměrech na horní Oravě, kde dnes už kvantita není, konstatuje, že tam existují diftongy *ia* a *je*. Příklady na diftong *je* (*bjebi, džješta, rozumje...*) svědčí o tom, že zde skutečně běží o relikt staré kvantity (má fonologické protiklad v diftongu *uo > vo*). Naproti tomu diftong *ja* je podle našeho názoru zřejmě kombinační; až na výjimky se vyskytuje jen po retnicích. Jeho *i*-ový komponent je patrně reflexem někdejší měkkosti retnic před střídnicemi za praslovanské *ę*. U typu *Kavuliak, Zošťiak* jde nejspíše o slovotvornou příponu *-jak*.

Autor dále zjišťuje, že rytmický zákon v nářečích na Oravě platí důsledně. dokonce důsledněji než ve spisovném jazyce. V některých případech přesahuje jeho působnost dokonce i přes hranice slova.

Druhá Habovštiakova stať, *Tvorenie chotárných názvov na Orave*, je rovněž práce materiálová: svod a výklad traťových názvů, utříděný podle způsobu tvoření.

Příspěvek Izidora Kotuliče popisuje deklinaci substantiv v nářečí východoslovenské obce Sedlice. Zajímavá je analogie výrazných pádových koncovek (např. koncovka *-ovi* se může objevit i v dativu některých substantiv ženského rodu). Pokročilá je unifikace koncovek v plurálu — jednotné koncovky způsobily dokonce zánik kategorie rodu v plurálu; adjektiva mají tedy rovněž jednotné koncovky. Jinak se v deklinaci situace nijak podstatně neliší od poměrů v ostatních slovenských nářečích.

Stručná *Charakteristika breznianského nárečia Jána Mihála* si klade za cíl vyplnit mezeru v popisech středoslovenských nářečí. Soudíme však, že autorova snaha po přílišné stručnosti je k neprospěchu práce. Např. v některých partiích nářeční mluvnice se musíme spokojit konstatacím shody se spisovným jazykem; přílišnou stručností někdy utrpěla přesnost formulací. („Hypokoristické krstné mená tvoriajú sa i tak, že sa ponecháva len koniec alebo prostriedok krstného mena, napr.: ... *Jozef — Pepo* ... *Jozefína — Pepka*.“). Některá tvrzení neodpovídají skutečnému stavu (předpokládané psl. znění spis. *prv* není *prv*ě aj.; slovo *revolver* nemůže ilustrovat metatezi apod.). Metodická perspektiva práce, zejména jejího hláskosloví, by mohla být důslednější. Autor vychází promiskue ze „starého“, „původního“, praslovanského i současného spisovného stavu. Při určování střidnic u přejatých slov pokládá za východisko vždy cizojazyčný spisovný stav; pravděpodobnější ovšem je, že byla přejímána slova v cizí podobě nářeční. Bylo by na prospěch práce, kdyby byly důsledně odlišeny změny fonetické od analogických a tzv. změn psychologických. Také pro ostatní části, tvoření slov, tvarosloví a syntax bychom měli podobná přání. Není např. správné vystižení stavu, konstatuje-li autor, že „sg. gen. máva namiesto prípony *-a* pri mnohých podst. menách, najmä jednoslabičných, príponu *-u*...“ (srovnajme to např. s přesným vymezením případů s *-u* v článku Kotuličově).

Katarína Habovštiaková podává podrobný jazykový rozbor a slovník listiny *Inventarium rerum arcis Arvensis* (Inventář oravského hradu) z r. 1611. Autorka dospívá k závěru, že jazyk památky je v podstatě slovenský s nejcharakterističtějšími znaky středoslovenskými. Z oravských nářečních znaků uvádí široké *ä, ä*. Vliv spisovného českého jazyka se přý v památce projevuje v nepatrném rozsahu. — S podobným metodickým postupem a s podobnými názory se v slovenské lingvistice setkáváme častěji, a proto zasluhují podrobnější rozboru. Autorka vychází a priori z názoru, že jazyk památky je slovenský. Odůvodňuje to tím, že v rukopise není doloženo české *ř*, jotace po retnicích, změna *ó > uó > ú* a změna *ú > au*. Skutečnost je ovšem taková, že *ř* a jotace po retnicích je v listinách slovenské provenience, jinak však psaných českým jazykem, v té době dost vzácná, nebo se vyskytuje v nenáležitých polohách. (Viz např. listinné přílohy ve spise Macúrkově — Rejnušově: České země a Slovensko ve století před Bílou horou, Praha 1958.) Při posuzování dalších dvou jevů je třeba mít na paměti, že se hláskové změny po území českého jazyka nešířily rázem, nýbrž postupně, zejména v listinách místního původu. Tak třeba diftongizace původního *ú* nedospěla ještě do Bílé hory na část východní Moravy. Rovněž tak i archaistické pozůstatky *uó* (< *ó*) najdeme leckde ještě začátkem 17. století.

Její názor svádí autorku k tomu, že v podobách *čeledný, retez, uredik, z retezemy*, gen. *loge, kobylare, richtare, semene, u kličare, nad čelstemy* apod. nevidí českou přehlásku, nýbrž oravské nářeční *ä, ä*. Předpokládaná nářeční hláska *ä* se však v památce označuje někdy jako *a* — *maso, jama*, gen. pl. *jalovicz*, (orav. nář. *máso, jáma, jalovica*...). Vzhledem k tomu, že se toto střídání *a* — *e* za nářeční *ä* řídí v podstatě stavem přehlásky v českém jazyce, nabízí se nám silná pochybnost, zda se autor rukopisu skutečně řídil nářeční podobou těchto slov. Je také nepravděpodobné, že by se psal v jediném slově řídil i českým i nářečním území; českou změnu *u > i* a nářeční *ä*

v koncovce bychom současně našli např. ve slovech *u kličare, nad čelistemy*. Jindy by pisář musel tutéž hlásku *ä* označovat dvěma způsoby dokonce i v jednom slově (*v kobylyare* — nář. *u kobilyřa, v kličkare* — nář. *u kluďčára*).

Střidnice za *z* je ve velké většině případů *e*, jen velmi zřídka *o* nebo *a*. V případech, kde by se mohla vyskytnout změna *u > i*, přehlasované tvary převládají. Nejednotná je grafika střidnic za staré *é*. V textu památky najdeme poměrně často slovenskou dvojhlásku *ie*, stejně často však i zúženou podobou s *í*, občas však také pouhé *e*. Poslední případy nás vedou k názoru, že také tvary 3. os. pl. *robe, vare*, jež autorka pokládá za nesporné dialektismy, bylo by možno vykládat jako české písařské archaismy (stě. *varie*...). Naši domněnku podporuje doložený tvar 3. pl. *udie*. Tvary *lenu, jahenez, jalovetek* (gen.) je naproti tomu možno pokládat skutečně za přepis nářeční podoby. Z hláskoslovných jevů jednoznačně slovenských (kromě už vzpomenu ztráty jotace a nedostatku *ř*) nacházíme v památce slabičné *l* (*dlhi, tlk*), *dz < dj* (*hovedzi*), zachovanou skupinu *-sr-* (*srez*). Tyto jevy jsou však doloženy řídko a ne zcela důsledně.

Tvaroslovní památky je již slovakizováno o něco víc než hláskoslovní. Instr. sg. mužských substantiv je však až na jedinou výjimku zakončen na *-em* (\times *kminom*). Instr. sg. jmen vzoru *žena* bývá zakončen na *-u*. Na rozdíl od autorky ani v tomto tvaru nevidíme přepis slovenské koncovky. Ta je doložena jen jednou: *pred drabskou izbuw*. Instr. sg. jmen typu *kuchyně* mívá důsledně koncovku *-i*.

Nepřekvapí, že poměrně nejvíc slovenských prvků nacházíme ve slovníku. Ani zde však nelze mluvit o výhradně slovenské slovní zásobě.

Na základě těchto zjištění dospíváme k názoru, že se pisář rukopisu Michal Škrabák zhruba řídil tehdejší normou českého spisovného jazyka, přesněji řečeno jeho slovenskou variantou, která se od spisovného jazyka, jehož se užívalo v Čechách a na Moravě, lišila důsledně jen nedostatkem *ř* a ztrátou jotace po retních. Tato základní norma, podobně jako jazyk většiny rukopisů lokálního původu z té doby, je narušena jistým množstvím nářečních tvarů. Zejména pojmennování a obraty neliterární vykazují větší množství odchylek. Tím je vysvětlitelné, že nejméně je slovakismy zasaženo hláskoslovní, více tvaroslovní a poměrně nejvíce slovník památky. Z památky je ovšem zřejmé, že pisář ovládal archaickou českou spisovnou normu jen pasívně. Kolísání v mnoha jevech ukazuje, že jazyk, jímž psal listinu, nebyl pravděpodobně jeho každodenním dorozumívacím prostředkem.

Ferd. Buffa přispěl do sborníku sbírkou nářečních názvů rostlin. Tento materiál uveřejňuje jako doplněk své nářeční monografie o osadě Dlhá Lúka.

Slovníkový nářeční materiál uveřejňuje také K. Palkovič. Jsou to jisté významové okruhy slovní zásoby Slováků, kteří žijí na různých místech v Maďarsku. V úvodních poznámkách mluví autor obecně o důležitosti výzkumu slovní zásoby nářečí a stručně charakterizuje uveřejněný materiál po stránce mluvnické i lexikální.

V úvodu autor sice zjišťuje, že slovenská nářečí v různých místech Maďarska odpovídají různým nářečním typům na slovenském území vlastním, přesto však tuto charakteristiku podává en bloc, beze zření k zeměpisné situaci; spokojuje se pouze s tím, že konstatuje nejednotnost. Zde bychom vítali, kdyby autor charakterizoval gramatický obraz mluvy každého slovenského nářečního celku v Maďarsku zvlášť. Tak by bylo možno v mnoha případech s velkou pravděpodobností určit oblast na Slovensku, z níž obyvatelstvo pochází. (Je-li to možno zjistit přímo, např. z archívních dokladů, mohl autor tyto údaje v práci uvést.) Pak by nám lokalizované doklady ve slovníku pomohly objasnit mnohé věci z historie slovní zásoby slovenských nářečí. Jak známo, nedostatek styku drobných národních skupin s příslušníky téhož národa obvykle zpomaluje nebo i zastavuje další hláskoslovný a tvaroslovný vývoj. Tak vlastně nářeční ostrovy v jinonárodním prostředí konzervují starý stav jazyka. (Viz ještě příklad západočeského Stříbra v německém okolí: Voráč, Česká nářečí jihozápadní, Praha 1955.) I když zřádkovitost vývoje slovníku jsou poněkud jiné, přece soudíme, že společenská izolace by mohla mít i v lexiku obdobné výsledky. — Dále nelze souhlasit s tím, že se autor stále přidržuje staré nevyhovující klasifikace, která pokládá nářečí východní Moravy za dialekty slovenského typu.

Krajčovičův slovník je poměrně bohatý, je rozmanitý a pomístní názvy a osobní přezdívky. Je seřazen podle věcných významových okruhů. Při jeho pročítání si uvědomujeme, jak nesmírný význam pro dialektologu by mělo zavedení jednotného schématu pro věcné řazení nářečního lexikálního materiálu. Schéma by ovšem muselo být poměrně podrobné; výhodnou pomůckou pro označování sledu hesel by jistě bylo desetinné třídění. Taková jednotná soustava, na níž by se dohodli čeští a slovenští dialektologové, případně i dialektologové jiných slovanských zemí, usnadnila by nesmírně výzkum a rozbor nářečního lexika v jakémkoli měřítku.

Celkově přijímáme vydání dialektologického sborníku velmi kladně; přináší mnoho nového materiálu a podává cenné a přesné informace tam, kde jsme se dosud museli spokojit s údaji méně podrobnými, popřípadě kde jsme byli zcela bez informací. Je však škoda, že výzkum nářeční

syntaxe leží dosud mimo zájmovou sféru slovenských dialektologů. Doufáme však, že snad už příští dialektologický sborník tento náš dojem vyvrátí.

Dušan Šlosar

Iza Šaunová, Jazyk polský. Příručka pro vysoké školy, Praha 1958, Státní pedagogické nakladatelství, 413 str.

Obsáhlá učebnice polštiny od Izy Šaunové je vyvrcholením dosavadní literatury v tomto oboru. Od počátečních mluvníc D. A. Špachty a V. Hanky až do dnešního dne povstala řada různých příruček, přehledů, konverzací, rukovětí a gramatik. Mezi jejími autory nacházíme jména známých filologů a osvědčených pracovníků na poli slovanského sblížení, jako např. J. B. Podstránský, J. P. Jordan, F. A. Hora, E. Jelínek, V. Vočadlo, F. Vymazal, M. Zelenka, B. Vydra, F. Karas, K. Krejčí; v poslední době vyšly konverzační příručky K. Olivy, A. Málka, F. Buffy. Příručka (jak skromně autorka nazvala svou knihu) I. Šaunové předčí všechny dosavadní práce; srovnává si můžeme vlastně jen s mluvnicí Kolajovou,¹ jež měla zhruba podobné zaměření. V uspořádání látky a v metodickém postupu je však mezi nimi značný rozdíl. Zatímco Kolaja vychází z příbuznosti obou jazyků a od ní začíná svůj výklad, Šaunová se vyhýbá zdůrazňování podobnosti, vědoma si nebezpečí, jež v sobě skrývá především pro začátečníky.

První a nejdůležitější část knihy se skládá z 38 lekcí. Každá z nich obsahuje mluvnický výklad, vybraný text konverzační či literární a závěrečná cvičení. Protože je příručka určena v prvé řadě pro vysoké školy, kladla autorka veliký důraz na mluvnické výklady. Nezřídka je doplňovala i poznámkami z historické gramatiky. Autorčiny bohaté pedagogické zkušenosti a vhodný výběr textů a příkladového materiálu se přičinily k tomu, že teoretické partie jsou při vysoké odborné úrovni podány přehledně a přístupně. Příručka uváženě a plánovitě rozšiřuje žákovy znalosti, aby organicky zvládl základní vědomosti (všimněme si např. toho, jak při postupném probírání jednotlivých slovních druhů podle obvyklého pořádku, již od počátku — lekce 6., 9., 10., 11. atd. — seznamuje autorka s nejdůležitějšími slovesy, aby žák mohl tvořit věty).

Kromě teoretického i praktického zvládnutí polštiny sleduje autorka rovněž jiný cíl: seznámit žáka s dnešní polskou skutečností, s všestranným hospodářským a kulturním rozvojem Polska po druhé světové válce, s polskou literaturou a bohatou kulturní tradicí. Za tím účelem zařadila téměř do všech lekcí ukázky z literárních děl a nakonec připojila ještě výbor nejznámějších literárních textů, oblíbených básní a písní. Krátké bibliografické poznámky přinášejí nejzákladnější údaje o autorech a dílech. Tím způsobem žák pozná řadu čelných polských spisovatelů — i když samozřejmě podobný výbor zdaleka nemůže být úplný a uvedené údaje nemožno sloužit za jedinou informaci o autorech (např. Zeromskému je věnována polovina místa co následující po něm Dymowské, str. 108 a 116); mají především ukázat učitelům, jak na kursech používat literárního textu. Podobným návodem a pobídkou k zavádění dalších cvičných textů jsou uvedena konverzační temata.

Dalšími důležitými doplňky učebnice jsou překlady cvičných textů, seznam sloves, jejichž časování může působit českému žákovi potíže, seznam slovníků jazykových i odborných, seznam nejužívanějších polských zkratk, polsko-český slovníček, přehled mluvnických výkladů a fotografie nejvýznamnějších kulturních památek. Všechny dodatky jsou výrazem snahy podat materiál co nejuplněji a co nejpřehledněji. Je třeba zdůraznit, že i při tak zevrubném zpracování velkého množství otázek byla tato snaha korunována úspěchem; autorka se vyhnula méně podstatným poznámkám a formám, které by byly na úkor přehlednosti. Přitom však pamatovala na všestranné osvětlení výrazů, pro které v češtině jen ztěží hledáme jednoznačný ekvivalent (např. uvedení výrazu *placówka* v několika významech, str. 193, 194). Snad v případech vyožněných archaismů nebo dialektismů by bylo na místě nečekat na vysvětlení lektora a označit je ve slovníku (*mieszac* ve významu „oběžnice“, *jeno, rodzic, wieczera* apod.).

Všechny výklady od úvodních poznámek o výslovnosti přes výklady hláskoslovné, tvaroslovné a větoslovné i všechny cvičné texty jsou výsledkem důsledně promyšleného metodického postupu, vyzkoušeného v dlouholeté lektorské praxi, a svědčí o autorčině dokonalé znalosti polštiny ve všech formách její realizace. Ať již jde o současný jazyk hovorový, o ukázky novinářského či úředního stylu nebo o úryvky literárního projevu, vždy to je polština živá, naprosto spolehlivá a pro vybraný úsek reprezentativní. Další předností knihy je výjimečná péče, jaká byla věnována uspořádání materiálu i samotnému vydávání knihy; korektura byla provedena tak pečlivě, že polský text můžeme označit jako bezvadný.

¹ M. Kolaja, *Mluvnice a učebnice jazyka polského*, Praha 1947.